

Nr 55

Utlåtande i anledning av motion om förstattligande av krigsmaterielindustrin.

I motionen II: 604 av herr *Jansson m. fl.* hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall föreslå att en utredning tillsättes i syfte att framlägga förslag om överförande av privatägd krigsmaterielproduktion i statlig ägo.

Motionen

Ett permanent spänningsförhållande råder enligt motionärernas uppfattning mellan å ena sidan de enskilda vinstintressen som är förenade med den i privat regi bedrivna produktionen av krigsmateriel och å andra sidan vad som är av allmänt samhälleligt intresse beträffande prissättningen på och avsättningen av ifrågavarande produkter. Även om det existerar en statlig kontroll över den svenska krigsmaterielproduktionen, liksom över vapenexportens omfattning och dirigering, skulle enligt motionärerna ett statligt ägande av krigsmaterielindustrin vara ett samhällsintresse. Eftersom staten redan äger en betydande del av denna industri skulle en ensamrätt för staten att producera krigsmateriel möjliggöra en teknisk och ekonomisk samordning och rationalisering. Därtill kommer att det måste anses orimligt att privata vinstintressen skall tillgodoses genom landets behov av krigsmateriel. Vidare anförs bl. a. att ett undandragande av krigsmaterielindustrin från de privata intressena skulle ytterligare befästa det svenska folkets fredssträvanden.

Vissa uppgifter om i motionen behandlade frågor

Upphandling av försvarsmateriel

Formerna för försvarsförvaltningarnas upphandling av krigsmateriel har nyligen utretts. Resultatet av utredningen har framlagts i betänkandet »Om upphandling av försvarsmateriel» (SOU 1965: 69).

Beträffande de allmänna förutsättningarna för upphandling av försvarsmateriel anförs i betänkandet att i rådande samhällsekonomiska system ett läge med effektiv fri konkurrens torde vara det marknadsförhållande som ger bästa produkter till mest förmånliga pris. De moderna vapensystemen med deras mångfald av komplicerade komponenter, den avancerade

Bihang till riksdagens protokoll 1968. 8 saml. Nr 55—56

tekniken samt de höga utvecklings- och produktionskostnaderna har emellertid lett till en så stark specialisering av företagen att de upphandlande myndigheterna ofta ställs inför en monopolsituation, särskilt i de fall då upphandlingen anses böra äga rum inom Sverige. Utredningen har dock inte funnit något som tyder på att svenska företag skulle ha gjort oskäliga vinster vid leveranser till det svenska försvaret. Betänkandet innehåller förslag om en rad åtgärder med syfte att åstadkomma ett upphandlingsförfarande, som skall ge bästa möjliga produkt till lägsta möjliga kostnad.

Efter remissbehandling av betänkandet har på grundval därav inom försvarsdepartementet utarbetats en promemoria vilken sommaren 1968 tillställts försvarets materielverk och övriga centrala förvaltningsmyndigheter inom försvaret att beaktas i upphandlingsverksamheten. Promemorian, som utgivits av trycket under titeln »Upphandling av försvarsmateriel», avser upphandling i sådana fall, då konkurrens av olika skäl inte föreligger eller existerande konkurrens inte ger förmånligaste möjliga villkor, då utvecklings- och produktionsuppdrag måste läggas ut trots att kostnaderna inte helt kan fastställas eller då andra särskilda omständigheter föreligger. I dylika fall bör upphandlingen ske enligt ett förhandlingsförfarande. Riktlinjer för detta med angivande av olika kontraktsformer, metoder för samverkan och insyn etc. framläggs i promemorian.

Frågan om reglerna för statlig upphandling över huvud taget prövas f. n. inom riksrevisionsverket. Kungl. Maj:t har vidare den 18 oktober 1968 beordrigat chefen för finansdepartementet att tillkalla sakkunniga för utredning om offentlig upphandling.

Bestämmelser om export av krigsmateriel

Gällande bestämmelser angående export av krigsmateriel har meddelats i kungörelse år 1949 (SFS 1949: 614; efter ändringar gällande lydelse 1966: 531). Huvudregeln är att sådan export inte får äga rum utan särskilt tillstånd av chefen för handelsdepartementet. Om ärendet gäller utförsel i större omfattning eller om det eljest är av större vikt, skall frågan underställas Kungl. Maj:t. Med krigsmateriel avses i kungörelsen sådana varor som är upptagna i en särskild, ganska omfattande förteckning. I denna anges skjutvapen av olika slag och ammunition till dessa samt robotar, bomber, raketer etc. Vidare omfattar förteckningen bl. a. materiel för stridsledning, ABC-stridsmedel, vissa sprängämnen, stridsvagnar och pansarfordon. Exportförbud gäller också för ett flertal typer av materiel som utformats för militärt bruk samt för maskiner, verktyg och utrustningar som är särskilt utformade för tillverkning av krigsmateriel.

Bestämmelser om kontroll över tillverkning av krigsmateriel

Bestämmelser om kontroll över tillverkning av krigsmateriel meddelas i förordning år 1935 (SFS 1935: 395; ändrad 1949: 221, 1964: 108) samt i

vissa tillämpningsföreskrifter till denna år 1949 (SFS 1949: 615; efter ändringar gällande lydelse 1966: 532). Huvudregeln är att tillverkning av krigsmateriel inte får äga rum utan tillstånd av Kungl. Maj:t. Sådant tillstånd får lämnas endast till svensk medborgare eller till svenskägt företag. Tillverkningen skall stå under kontroll av särskilt förordnad myndighet, f. n. krigsmaterielinspektionen inom handelsdepartementet. Tillverkningskontrollen kompletteras med en försäljningskontroll.

Begreppet krigsmateriel har när det gäller tillverkningskontrollen fått en något snävare avgränsning än när det gäller exportförbudet. Undantagna från tillverkningskontroll är nämligen bl. a. maskiner för tillverkning av krigsmateriel.

Tidigare behandling av frågan

En motion med samma yrkande och i huvudsak samma motivering som den nu förevarande väcktes vid 1966 års riksdag och behandlades av bankoutskottet i dess utlåtande nr 51. Utskottet inhämtade yttranden över motionen från försvarets fabriksverk, Sveriges industriförbund och Landsorganisationen i Sverige (LO). Samtliga remissinstanser avstyrkte motionen. Försvarets fabriksverk och Sveriges industriförbund underströk i sina remissvar värdet av en fri konkurrens även i fråga om militär upphandling. De betonade vidare de ekonomiska fördelarna av en svensk export av krigsmateriel, vilken möjliggjorde seriestorlekar som kunde medföra betydande kostnadsänkningar vid leveranser till det svenska försvaret. LO avstyrkte motionen med motivering att, innan frågan om de statliga företagens organisatoriska samordning och framtida verksamhetsförhållanden klarlagts, ingen speciell sektor borde lösryckas ur detta problemkomplex. LO anförde vidare, att en statlig kontroll av nuvarande typ borde vara till fyllest i fråga om såväl kostnadsaspekten som de utrikespolitiska konsekvenserna av privata svenska företags tillverkning och försäljning av krigsmateriel.

Utskottet hänvisade till att metoderna för upphandling av krigsmateriel utretts och var under Kungl. Maj:ts prövning och fann mot denna bakgrund inte något initiativ i frågan från riksdagens sida påkallat. Utskottet erinrade också om att inget framkommit som antydde att svenska företag gjort oskäligen vinster vid leveranser till det svenska försvaret. Utskottet fann vidare att rådande kontroll över tillverkning och export av krigsmateriel tillfredsställande torde fylla de syften som avsågs därmed. I enlighet med utskottets förslag lämnade riksdagen motionen utan åtgärd.

Utskottet

Vid sin behandling av förevarande fråga vid 1966 års riksdag fann inte utskottet något initiativ från riksdagens sida påkallat. Därvid hänvisade utskottet bl. a. till att rådande kontroll över tillverkning och export av krigsmateriel på ett tillfredsställande sätt torde fylla sina syften. Utskottet har härvidlag inte funnit skäl att ändra sin bedömning. Utskottet vill därutöver hänvisa till att formerna för upphandling av försvarsmateriel nyligen varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning. En promemoria med riktlinjer för upphandlingen under vissa omständigheter har tillställts försvarets centrala förvaltningsmyndigheter.

Åberopande vad här anförts hemställer utskottet,
att riksdagen avslår motionen II: 604.

Stockholm den 29 oktober 1968

På bankoutskottets vägnar:

C. G. REGNÉLL

Närvarande:

från första kammaren: herrar Ståhle (s), Åke Larsson (s), Lundin (s), Enarsson (h), Larfors (s)*, Lundberg (h)*, Österdahl (fp) och Wikberg (cp);

från andra kammaren: herr Regnéll (h), fru Renström-Ingenäs (s), herrar Berglund (fp)*, Franzén i Motala (s), Börjesson i Glömminge (cp), Bengtsson i Landskrona (s), Larsson i Umeå (fp) och fru Hörnlund (s)*.

* Ej närvarande vid justeringen.